

BUGUNGI KUNDAGI GENDER TENGLIK MASALALARI

Z.U. Dauletmuratova

KDU Amliy filologiya kafedrasida dotsenti

***Annotatsiya:** ushbu maqola bugungi kunda gender tenglik masalalariga bag‘ishlangan bo‘lib, jamiyatda gender tengligi, uning ahamiyati va mavjud muammolarni tahlil qiladi. Gender tenglik, ya‘ni erkaklar va ayollar o‘rtasidagi teng imkoniyatlar va huquqlarni ta‘minlash, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda muhim ahamiyatga ega. Maqolada gender tenglikni ta‘minlashda mavjud to‘siqlar, ularni bartaraf etish yo‘llari va gender tenglikni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan chora-tadbirlar ko‘rib chiqiladi.*

***Kalit so‘zlar:** gender tenglik, gender rollari, ijtimoiy adolat, ayollar huquqlari, erkaklar huquqlari, gender diskriminatsiyasi.*

Bugungi kunda gender tenglik masalalari global miqyosda muhim ahamiyatga ega. Gender tenglik, erkaklar va ayollar o‘rtasida teng imkoniyatlar va huquqlarni ta‘minlashni anglatadi. Bu masala nafaqat ijtimoiy adolat, balki iqtisodiy rivojlanish va barqarorlik uchun ham zarurdir. Gender tenglikni ta‘minlash, jamiyatning barcha qatlamlarida barqarorlik va farovonlikni oshirishga yordam beradi. Hozirgi kunda mamlakatimizda yangi O‘zbekistonni barpo etishning ulkan imkoniyatlari yaratilib, shiddatli islohotlar davom etmoqda. Yurtimizni rivojlanishning yangi bosqichiga qat‘iy qadam qo‘yganligini anglatadigan 2017 - 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan demokratik islohotlarning asosiy maqsadi – inson, uning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari eng yuksak qadriyat sifatida tan olinadigan

huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini qurishdir. Bu jihatdan Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoevning Oliy Majlisga taqdim etgan Murojaatnomasidagi yangi O‘zbekistonni buyuk tarix, buyuk davlat, buyuk madaniyat yaratgan, mehnatkash, azmu shijoatli, adolatni qadrlaydigan xalqimiz bilan birgalikda barpo etamiz hamda islohotlar natijasida xalqimiz uchun farovon va munosib turmush sharoitini yaratib berishimiz zarur, degan so‘zlari bugungi davr talabini aks ettirishini alohida ta’kidlash lozim. “Jamiyat – islohotlar tashabbuskori” degan yangi g‘oya kundalik faoliyatimizga tobora chuqur kirib borayotganligi va unga tayanib ish ko‘rilishi zarurligi ana shu serqirra jarayonning mazmun-mohiyatini anglatadi [1].

Jamiyatda gender rollari va stereotiplar, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi tenglikni ta’minlashda muhim to‘siqlarni yaratadi. Ko‘plab madaniyatlarda erkaklar kuchli, yetakchi va ta’sirchan sifatida ko‘rinadi, ayollar esa zaif, parvarishlovchi va yordamchi sifatida qabul qilinadi. Ushbu stereotiplar, ayollarni ta’lim, ish va siyosat sohalarida cheklashga olib keladi, bu esa gender tenglikni buzadi. Gender diskriminatsiyasi, ayollar va erkaklar o‘rtasidagi tenglikni ta’minlashda eng katta muammolardan biridir. Ayollar ko‘pincha ish joylarida, ta’limda va siyosatda erkaklarga nisbatan kamroq imkoniyatlarga ega bo‘lishadi. Bu holat, ayollarning iqtisodiy mustaqilligini va ijtimoiy mavqeini pasaytiradi, shuningdek, jamiyatning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Iqtisodiy sohada gender tenglikni ta’minlash, ayollarning ishga joylashishi va iqtisodiy faoliyatda ishtirokini oshirishni talab qiladi. Ayollar ko‘pincha past maoshli ishlar bilan cheklanadi yoki ish joylarida kamsitishga duch kelishadi. Iqtisodiy imkoniyatlarni oshirish, nafaqat ayollar uchun, balki jamiyatning umumiy rivojlanishi uchun ham

SJIF:5.219

muhimdir. Siyosiy sohada gender tenglikni ta'minlash, ayollarning qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirokini oshirishni anglatadi. Ayollar siyosiy lavozimlarda kam sonli bo'lishi, ularning ovozini va fikrlarini e'tiborsiz qoldirishga olib keladi. Ayollarning siyosiy ishtirokini oshirish, gender tenglikni ta'minlash va ijtimoiy adolatni rivojlantirish uchun zarurdir. Ta'lim, gender tenglikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim orqali gender rollari va stereotiplarni o'zgartirish, yosh avlodni gender tenglikka oid qadriyatlar bilan tarbiyalash mumkin. Ta'lim tizimida gender tenglikni rivojlantirish, kelajakda gender tenglikni ta'minlashga yordam beradi [2].

Gender tenglikni rivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Bu chora-tadbirlar, gender diskriminatsiyasini bartaraf etish, ayollarning iqtisodiy va siyosiy ishtirokini oshirish, ta'lim tizimida gender tenglikni rivojlantirish va gender rollarini o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Jamiyatda gender tenglikni ta'minlash uchun barcha qatlamlarning ishtiroki zarur. Yangi O'zbekistonni siyosiy tizimda shaxs va davlatning o'zaro munosabatlariga ustivorlik berilib, ular bir-biri bilan huquq va majburiyatlar vositasida chambarchas bog'liq. Ijtimoiy-siyosiy va huquqiy munosabatlarni mutanosiblashtirishning asosiy mexanizmi – bu, demokratiya, O'zbekiston hududida istiqomat qilayotgan barcha fuqaro va aholining huquqlarini kafolatlashtirishga qaratilgandir. O'zbekistonda inson huquqlari jamiyatni demokratlashtirish muammolari ilmiy zehniyat, xalqning tarixan tarkib topgan an'analari, urf-odatlarini, ma'naviy qadriyatlarini inobatga olgan holda hal etilmoqda. Yangilanayotgan O'zbekistonda fuqarolik jamiyati deyilganda, xalqaro tajribadan o'tgan va insoniyatning ko'pchiligi tanlab olgan taraqqiyot tamoyillari, shaxsning o'z-o'zini

rivojlantirishiga va inson kapitali oshishiga xizmat qiladigan, uning manfaatlari, huquq va erkinliklarini maksimal darajada ro'yobga chiqishiga ko'maklashadigan, qonun ustuvorligi va adolat mezonlari tantana qilgan ijtimoiy makon tushuniladi [3]. Jamiyat fuqarolik-huquqiy davlat qurish yo'lidan borar ekan, bunda birinchi navbatda inson manfaatlari, jamiyat va shaxs ehtiyojlariga xizmat qilish bosh masala bo'lib qolishiga asosiy e'tiborni qaratmoqda. O'zbekistonda mustaqillik yillarida gender tenglikka erishish choralari ro'yobga chiqarish yo'lida juda katta ishlar amalga oshirildi. Oilaning ijtimoiy muhofazasi, onalik va bolalik masalalariga mas'ul bo'lgan bosh vazir o'rinbosari rahbarligida rivojlanishda sezilarli o'sishga erishildi. Xotin qizlar harakati dastavval Shimoliy Amerikada, 1775-1783 yillar davomida mustaqillik uchun kurash sharoitida va Fransiyada 1789-1794 yillardagi inqilob davrida vujudga keldi. 1914 yil 8 martda xotin-qizlar kuni bayram sifatida bir vaqtning o'zida 6 mamlakat – AvstriyaVengriya, Belgiya, Germaniya, Niderlandiya, Rossiya va Shveysariyada ilk marta keng nishonlandi. Dastlabki feministlar xotin - qizlarning ezilishi xamda ularning erkaklarga qaramligi sabablarini izlar ekan, ularni ham huquqiy va ijtimoiy jabhalarda ko'radi. Ularning qarashlari feministik dunyoqarash, keyinchalik feministik nazariya shaklini oldi. Biroq, feministlarning xotin – qizlarning huquqlarini himoya qilish va kengaytirish borasidagi chiqishlari jamiyat uchun kutilmagan bo'lib, hamma va hatto ayollar orasida ham ijobiy qabul kilinmagan. Erkaklar va ayollar o'rtasida tenglikka erishish dunyo mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli bosqichlarida vaziyat va muammolar har xil kechgan bo'lsada, shunga qaramay, xotin-qizlar va erkaklarning mehnat bozoridagi mavqei, ularning qadriyat va an'analarga asoslangan jamiyat hamda oilalarda ijtimoiy mavqeiifodalovchi

umumiy qonuniyatlar mavjud. Bu qonuniyatlar gender tenglikni ta'minlash orqali namoyon bo'ladi. Gender bu umuman olganda - erkaklar va ayollarning umumiy tenglik nuqtai nazaridan farqlarini va tomonlarning barcha yo'nalishlardagi haqiqiy o'rmini aks ettiruvchi tushuncha hisoblanadi. Gender tushunchasida asosiy tayanch nuqta bo'lib, ikki tushuncha yani, "jins" va "gender" tushunchalari o'rtasidagi farq tushuniladi. Ayrim hollarda ushbu toifalar (jins – erkak, ayol; va gender – maskulin, femin) bir xil mazmundagi tushunchalar sifatida aks ettiriladi. Gender tengligi - bu har bir insonning huquqidir. Ayollarning huquqlarini kafolatlash va ularga o'z salohiyatlarini to'la namoyon etish imkoniyatlarini berish nafaqat gender tenglikka erishish uchun, balki rivojlanishning keng bosqichlariga erishish uchun ham muhimdir. Sir emaski teng imkoniyatga ega bo'lgan ayollar va qizlar o'z oilalari, xalqi va mamlakatlarining salomatligi va samaradorligiga hissa qo'shib, barchaga foyda keltiradigan kuch yaratishi mumkin.

Bugungi kunda gender tenglik masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Gender tenglikni ta'minlash, ijtimoiy adolat va iqtisodiy rivojlanish uchun zarurdir. Jamiyatda gender tenglikni rivojlantirish uchun barcha qatlamlarning birgalikdagi harakatlari va chora-tadbirlari muhim ahamiyatga ega [4]. Gender tenglikni ta'minlash, kelajak avlodlar uchun adolatli va barqaror jamiyat yaratishga yordam beradi [5].

Garchi dunyo gender tenglik borasida katta qadamlarni tashlagan bo'lsa-da, keng tafovut saqlanib qolmoqda. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra gender tengsizligi xali xamon muammoligicha qolmoqda va xayotiy muxim imkoniyatlarga ega bo'lishda gender tafovut mavjud. Bu ayniqsa sog'liqni saqlash, oliy ta'lim olish kabi jarayonlarda yaqqol namoyon bo'lmoqda. Jamiyatimizda SJIF:5.219

ayollar va erkaklar huquqlari tengligi har doim ham bir xilda namoyon bo‘lavermaydi, sababi erkaklarning ayol kishini ojiza deb bilishi ba’zi oilalarda tarbiya orqali an’ana sifatida singdirilgan. Gender tengligini targ‘ib qilarkan xalqaro nufuzli tashkilotlar barcha dunyo mamlakatlarini mavjud jamiyatlarda shakllanib kelgan jinsiy notenglikka oid stereotiplarni sindirib, jinslar o‘rtasidagi tenglik g‘oyasini qo‘llab quvatlashga chaqirmoqda Keyingi paytlarda ko‘plab tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy erkaklarga xos va ayollarga xos deb hisoblangan tasavvurlar hatto bir jins rivoji tarixi davrda o‘zgarishi mumkin. Shaxsning erkaklarga yoki ayollarga xos deb hisoblangan xususiyatlari bugungi kungacha jamiyat tomonidan u yoki bu jinsga nisbat beriladigan kiyim, odatlar, bosh kiyim kabi jinsga kam darajada taalluqli. Shunisi muhimki, biologik va ijtimoiy xususiyatlardan tashqari genderga moddiy xususiyatlar ham ta’sir ko‘rsatdi. O‘zbekiston Respublikasi xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlikning barcha shakllari va ko‘rinishlariga qarshi kurashni nazarda tutadigan bir qator xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilgan. Bular - Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiya, Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya va boshqa xalqaro-hukukiy aktlardir. Tabiiyki, oiladagi zo‘ravonlikning oldini olish uchun faqat xalqaro miqyosdagi hukukiy talablarning belgilanishi yetarli emas. Bu masalaning yechimi ko‘p jihatdan qonunchilik darajasida mustahkamlangan samarali huquqni qo‘llash faoliyatiga bog‘liq.

Bugungi kunda gender tenglik masalalari global miqyosda dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib, ijtimoiy adolat va iqtisodiy rivojlanish uchun muhim shart hisoblanadi. Gender tenglikni ta’minlash, erkaklar va ayollar o‘rtasida teng imkoniyatlar yaratish, ularning huquqlarini himoya qilish va jamiyatda gender

stereotiplarni bartaraf etish orqali amalga oshirilishi kerak. Biroq, ko‘plab mamlakatlarda ayollar hali ham ish joylarida, ta’limda va siyosatda kamsitilishiga duch kelmoqda, bu esa gender tenglikni ta’minlashda jiddiy to‘siqlarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, gender tenglikni rivojlantirish uchun ta’lim tizimida o‘zgarishlar qilish zarur. Yosh avlodni gender tenglikka oid qadriyatlar bilan tarbiyalash, gender rollarini o‘zgartirish va stereotiplarni bartaraf etish uchun ta’lim muhim vosita hisoblanadi. Ta’lim orqali gender tenglikni rivojlantirish, kelajakda ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishni ta’minlashga yordam beradi. Bu jarayonda barcha ijtimoiy qatlamlarning ishtiroki va hamkorligi muhimdir. Natijada, gender tenglikni ta’minlash, nafaqat ayollar uchun, balki jamiyatning barcha a’zolari uchun foydali bo‘ladi. Gender tenglikni rivojlantirish, iqtisodiy o‘sishni oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va jamiyatda adolatni o‘rnatish uchun zarurdir. Shuning uchun, gender tenglik masalalariga e’tibor qaratish va bu borada chora-tadbirlarni amalga oshirish, kelajak avlodlar uchun adolatli va barqaror jamiyat yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jabborov, A. (2024). **MILLIY URF–ODAT VA AN'ANALARDA GENDER TA'MINLASH.** Наука и технология в современном мире, 3(12), 25-27.
2. Ibrohimovna, Q. G. (2024). **ZO'RAVONLIKKA QARSHI KURASHISHNING MUHIM VA DOLZARB MASALALARI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH,** 3(33), 13-16.

3. Boltayevna, Q. M. U. (2021). GLOBALLASHUV JARAYONLARI VA G 'OYAVIY-MAFKURAVIY XAVFSIZLIK MASALALARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(4), 104-110.
4. Rustamaliyeva, S. R. (2024). IJTIMOIIY MADANIYATDA XOTIN-QIZLARNING O 'RNI. Inter education & global study, (7), 22-33.
5. Mohira, A. (2023). DEVELOPMENT OF MANAGEMENT COMPETENCIES OF WOMEN LEADERS IN GOVERNMENT ORGANIZATIONS. Science and innovation, 2(Special Issue 13), 918-925.